Է՛ ՏԱՐԻ 2078 ԹՈՒԱԿԱՆ ՀԱՅՈՑ 10 ՔԱՂՈՑ 1383–Հ. Տ. 18 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1890–Ն Տ. 30 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1890–ՀԻՃՐ. 17 ՃԷՄԱԶԻԻԼ ԷՎՎԷԼ 1308 ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ

20 ՓԱՐԱ

ՆԱՄԱԿ ԿԱՄ ՈՐ ԵՒ ԻՑԷ ԳՐՈՒԹԻՒՆ ՊԷՏՔ Է ՈՒՂՂԵԼ
ԱՌ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԱՐԵՒԵԼՔ ՕՐԱԳՐԻ
Ղալաթիա, Նորատունկեան-խան

Direction du journal AREVELK
Noradounghian Han, Galata
CONSTANTINOPLE

ԱՐԵՒԵԼՔ
ՕՐԱԳԻՐ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

20 ՓԱՐԱ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պոլսոյ համար Տարեկան գանձելու պարտաւոր	160
» » Վեցամսեայ »	80
» » Եռամսեայ	40
Գաւառաց » Տ.	200
» » Վ.	100
Օտար երկիրներու Տ.	56
» » Վե.	28

Դուրս ղրկուած լրոց ... տողութեան վրայ 5
Խմբագրութեան գրէ ... ամ գրութիւն ետ չդարձուիր

Les annonces sont reçues
AUX BUREAUX DU JOURNAL

Կ. ՊՈԼԻՍ, 18 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, 1890

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐ ԵՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Գերմանիոյ և Աւստրիոյ-Հունգարիոյ միջեւ առեւտրական նոր դաշնագրոյ մը բանակցութիւնք գոհացուցիչ ելքի մը յանգելու վրայ են. Երկուց կառավարութեանց նպատակակէտն եղաւ Աւստրիոյ-Հունգարիոյ և Գերմանիոյ միջեւ առեւտրական յարաբերութիւններն աւելցնել, զգուշանալով հանդերձ մաքսի յանկարծակի և մեծաքանակ զեղչումներէ, որք մասնաւոր ճարտարութեանց կրնային դպչիլ. Նոր դաշնագրին կնքման համար երեք պայմանագրեր պիտի կնքուին, մին՝ մաքսերու վերաբերեալ, երկրորդն՝ անասնոց փոխադրութեան համար անասնաբուժական պայմանագիր մը, և երրորդն՝ երկաթուղեաց սակագնոց վրայ.

Ի Պերլին Պիզմարք իշխանին ի պատիւ յիշատակարան մը կանգնելու համար կազմեալ մասնախումբն իբր 900,000 մարք հաւաքից. Յիշատակարանին կառուցման տեղւոյն վրայ կայսրը դիտողութիւն ըրաւ թէ Ընդ. Թըմբեննօք ծառուղւոյն վրայ կարելի չէ շինել, որովհետեւ Պերլինի այդ առաջնակարգ պողոտայն արքայական գերդաստանի անդամոց վերապահեալ պէտք է համարուի.

Մաճառ կառավարութիւնը Տէյիպլաթի աւազուտ գաւառին մէջ հողեր պիտի տայ հունգարացի այգեգործ 3,000 ընտանեաց, և բնակարաններ պիտի շինէ անոնց համար. Մինչեւ որ անկուելիք որթերը խաղող արտադրեն, այս ընտանեաց իւրաքանչիւրին 240 ֆիորին տարեկան նպաստ մը պիտի տրուի կառավարութեան կողմէ. Երկաթուղի մը պիտի շինուի և օրինակելի մթերանոց մը պիտի հաստատուի այս դաշտականութեան արտադրելիք գինիներուն համար. որովհետեւ Հունգարիոյ կառավարութիւնն և Ժողովուրդն այգեմշակութեան ազգային կարեւորութիւն մը կու տան ժամանակէ մ'ի վեր.

Համպուրկէ այս օրերս բազմաթիւ թնդանօթք և ռազմամթերք ճամբայ հանուեցան Մարոք ղրկուելու համար. Քրուփի գործարանն արդէն 15 միլիոն մարքի արժողութեամբ զէնք և զինուորական պիտոյք ղրկած է Մարոքի վեհապետին.

Լոնտոնի ֆրանսական ընդհանուր հիւպատոսը ձեռնարկներ ըրեր է անգլ. իշխանութեանց մօտ՝ եթէ կարելի է ազատելու համար Ռապլէեան ֆրանսական նկարները, զորս՝ իբրեւ լպիրշ նկարներ՝ փճացնելու և այրելու վճռուած է Լոնտոնի պատժական դատարանն. Անբարոյական հրատարակութեանց դէմ դատախազի պաշտօն վարող անգլ. Ընկերութիւնն անհաշտ կը մնայ, և մինչև իսկ սպառնացած է դատ բանալ ուրիշ Ֆրանսացիներու և գրավաճառներու դէմ, որք Լոնտոնի մէջ Նանայի պատկերաց հաւաքածոյն ի ցոյց դրեր են. Այս պատկերներ թէեւ Փարիզի մէջ համարձակ ցոյց դրուած են և կը դրուին, բայց Լոնտոնի մէջ իբրեւ հանրային բարոյականի հակառակ՝ կը պատժուին ցուցադիրք և կրակի կը մատնուին պատկերք.

Ամերիկեան ոստիկանութիւնը ձերբակալեց «Հնդիկ» վայրենեաց «Մեսիա» կոչուած պարագլուխն, որ կարմրամորթներու շարժման գլուխն եղած էր վերջին ժամանակներս. Այս Հօփքինս անուն տարօրինակ մարդ գտնուեցաւ Կարմիր Ամպ կոչուած հնդիկ ցեղապետին բանակետղւոյն մէջ. Ապուշին մէկն է.

Հարցաքննուելով, ըսաւ թէ իւր պաշտօն խաղաղական է յոկ, բայց հնդիկները սխալ հասկցած են իւր միտք. Ոստիկանք ի Ջաորէն ղրկեցին զինք. Մաս մը հնդիկներ զայրացան, ուրիշներ պարզապէս խնդացին՝ իրենց նախկին պետին այս անփառունակ վախճանը տեսնելով. Հաստատամտութեան այս թերակերթ ցեղերու մէկ ծիրքը չլինելը գոհացուցիչ պարագայ մ'է ամերիկեան իշխանութեանց համար. Ցեղապետ մը անոր այս անարգ վախճանը տեսնելով՝ պոռաց. «Կորսուէ գնա՛, Աստուծոյ որդին չես դուն».

Սքուփչինայի արմատական երեսփոխանք ոմանք առաջարկեցին Մեծ Սքուփչինան ի նիստ գումարել, Նաթալի թագուհւոյն կացութիւնը կարգադրելու համար, քանի որ սովորական Սքուփչինան ինքզինք անձեռնհաս վճռած է.—Նաթալի թագուհւոյն յիշատակագրոյն հրատարակում սա օգուտն ունեցաւ որ հանրային կարծիքն եւս թագուհւոյն կողմ յարեցաւ, և այժմ կը ծանուցուի թէ կառավարութիւնն ետ կեցած է զինք Սերպիայէն արտաքսելու խորհրդէն, և ցորչափ հանրային վրդովման պատճառ չլինի, թագուհին պիտի կրնայ կալ մնալ ի Պելկրատ.

Քէօլնը Զայթունկ Պերլինի պահպանողական և պալատական լրագիրը ... խմբագրով յօդուած մը կը հրատարակէ, յորում կ'ըսէ թէ Թրանսիլվանիոյ մէջ (Հունգարական բաժին Աւստրիոյ-Հունգարիոյ Տէրութեան) ժողովրդեան առնուազն մէկ երրորդ մասը անգոհացուցիչ վիճակի մէջ կը գտնուի, որով Եւրոպիոյ արեւելեան-հարաւային կողմն Երեակ Նիզակակցութեան համար վշտալի վիճակ մը յառաջ կու գայ.

Վիւրթեմպերկի ամեն կողմերէն հանրագրեր եկան գերմանական Խորհրդարանին 94,719 ստորագրութեամբք, ընդդէմ ընդունելութեան ճիզուիթ Միաբանութեան ի Գերմանիա. Բրուսիոյ մէջ տակաւին խստութեամբ ի գործ կը դրուի ճիզուիթներն երկրէն վտարող օրէնքն, և այս օրերս Փրկչական կոչուած երկու հայրեր որք մի քանի օրէ ի վեր քարոզել սկսած էին Փոզէնի եկեղեցւոյ մը մէջ, ոստիկանութեան կողմէ հրաւիրուեցան քաղաքէն անյապաղ մեկնելու. Փրկչականք եւս, բրուսիական օրինօք, ճիզուիթական Միաբանութեան գործակից կը նկատուին.

Անցեալ օր հեռագիրը ծանոյց թէ Չինաստանի կայսրն հրովարտակ մը հանելով ծանուցած է թէ տարին մէկ անգամ պիտի ընդունի օտար տէրութեանց Փեքինի դեսպաններն.

Այս հեռագիրն հրատարակելով, եւրոպեան լրագիրք խորհրդածութիւններ ըրած էին Չինաստանի կայսրութեան ամրափակ դուռներուն հետզհետէ եւրոպեան ազդեցութեանց առջեւ բացուելուն վրայօք.

Չինաստանի եւրոպեան դեսպան Զէնկ-Քի-Թոնկ մարքիզն այս մասին Փարիզեան լրագրաց նամակ մ'ուղղելով կ'ըսէ.

«Օտար դեսպանք ամենահին ժամանակներէ ի վեր կ'ընդունուին Չինաստանի կայսեր ներկայութեան.

«Այս ընդունելութիւնք ընդհատուած են միայն երբ կայսրը, չափահաս չլինելով, պետական գործերով չէր կարող պարապիլ. Որովհետեւ մեր սովորութիւնք չեն ընդունիր որ այրեր կանանց առջեւ ներկայանան, դեսպանք չէին կրնար ընդունուիլ մայր-կայսրուհւոյն ներկայութեան, որ կայսրութեան խնամակալութիւնը կը վարէր յայնժամ.

«Այսպէս, 1873 ին, յետ հրատարակութեան չափահասութեան հանդիսական կայսեր, օտար Տէրութեանց դեսպանք կայսերական ունկնդրութիւն վայելելու պատուոյն արժանացան. Կայսեր մահուան և անչափահաս կայսեր մը գահակալութեան վրայ, ընդունելութիւնք ընդհատեցան ժամանակ մը. Այս միջոցիս կայսեր չափահասութիւնն հռչակուելով, ընդունելութիւնք եւս վերսկսան, ո՛չ թէ իբրեւ յաղթանակ եւրոպեան նոր գաղափարաց, այլ իբրեւ պարզ շարունակութիւն չինական աւանդութեանց, մեր արքի կայսեր՝ Ն. Կ. Վեհափառութեան Քուանկ-Սէօյի չափահասութեան հետեւանօք.

Աքրամի խռուած լրագիր մը կը յայտնէ Սերպիոյ Միլան թագաւորին և արքի խնամակալաց միջեւ կնքեալ գաղտնի դաշնագիրը՝ Ն. Վեհափառութեան հրաժարումէն յառաջ. Այս դաշնագրով թագաւորն իրաւունք վերապահած է խնամակալները պաշտօնանկ ընելու, և խնամակալութիւնն իւր ձեռքն առնելու, եթէ ո՛ և է փոփոխութիւն լինի Աղեքսանդր թագաւորին դաստիարակութեան և Նաթալի թագուհւոյն կացութեան նկատմամբ.

Վիեննայի լրագիրք կը գրեն թէ խռուած լրագրին տեղեկութիւնները ճիշդ կը թուին. Այս լրագիր իբրեւ ուշադրաւ իրողութիւն մը մատնանիշ կ'ընէ թէ խնամակալք Աղեքսանդր թագաւորին հաւատարմութեան երդում տուած են միայն Միլան թագաւորին առջեւ, ո՛չ թէ Սքուփչինային առջեւ, որով իրենց պաշտօնն ազգէն չէ հաստատուած.

Այս պատճառաւ աստ խնամակալք չեն կրնար Միլան թագաւորին խօսքէն դուրս ելնել. որովհետեւ պարզապէս նախորդ թագաւորին տեղակալները կամ փոխանորդներն են, և Սահմանադրութեան համեմատ դիրք մը չեն կրնար ունենալ երկրին մէջ, եթէ Միլան զիրենք պաշտօնանկ ընէ.

Սերպիոյ գործոց այս անկայուն վիճակը Վիեննայի լրագիրք Արեւելեան Եւրոպիոյ գործոց մէջ անգոհացուցիչ պարագայ մը կը համարեն.

ՆԱՄԱԿ ԼՈՆՏՈՆԷ

«Ծննդեան գրականութիւն». — Տէյլի Կրաֆիք տարի մը վերջ. — Զօրավար Պութհ և «Խաւարային Անգլիա».

Անցեալ տարի այս ատեններս գրած յօդուածներէս միոյն մէջ ըսած էի թէ տարւոյն այս եղանակն նշանաւոր է պարբերական հրատարակութեանց Ծննդեան թիւերովն. Եւ յիրաւի որ գրավաճառի կամ լրագրավաճառի քովէ որ անցնինք կը տեսնենք Ծննդեան մասնաւոր հրատարակութիւններ.

Որպէս միշտ նոյնպէս և այս տարի շաբաթական Կրաֆիք արդարեւ առաջնակարգ դիրք մը կը բռնէ Ծննդեան թիւերու մէջ. Իլլըսթրէյթըտ Լընտըն Նիւզ կարծեմ Կրաֆիքէ շատ ետ մնացած է այս անգամ. Զարմանալի է արդարեւ թէ այս պատկերազարդ թերթեր ի՛նչպէս կրնան այսչափ ծախուց ենթարկել առանց վնասի. Ծննդեան թիւերու հետ տրուած մեծադիր գունաւոր պատկերներն առանձինն կ'արժեն մէկ շիլլինէ աւելի և սակայն մէկ շիլլինով կը ստանաս ոչ միայն պատկերն այլ պատկերազարդ ստուար հատոր մ'ևս.

Ամէն պատկերազարդ շաբաթաթերթ ունի իր Ծննդեան մասնաւոր թիւն. մանաւանդ շաբաթաթերթք և ամսաթերթք ալ սովորաբար ունին իրենց մասնաւոր թիւերն Ծննդեան առթիւ. Այս կանոնաւոր հրատարակութեանց վրայ աւելցուր և Ծննդեան համար պատրաստուած գրքերու տեսակներու ցուցակն և այն ատեն կարելի է գաղափար մը կազմել «Ծննդեան գրականութեան» վրայ. Ընթերցողին գլխաւոր զբաղումն ընտրութիւնն է այսքէն.

Լոնտոնի մէջ երևցած նոր թերթերու կամ հրատարակութեանց մօտէն հետեւիլ բացարձակապէս անկարելի է, բայց կ'արժէ յիշատակել Սթրէնտ Մէկըզին անուն նոր ամսաթերթն, որ հաւանօրէն յեղաշրջում մը առաջ պիտի բերէ ամսական հրատարակութեանց մէջ. Թիթ Պիթ. շաբաթաթերթի հրատարակիչն է որ պիտի խմբագրէ այս նոր ամսաթերթն. Թիթ Պիթ-ի պատմութեան ծանօթ ո՛և է մէկը գիտէ կրնայ «Գրական հրաշալիք» ակնկալել իւր խմբագրէն. ուստի և չափազանցութիւն չկարծուի երբ ըսի թէ նոր ամսաթերթն գրական յեղաշրջում մը առաջ պիտի բերէ աստ. Մինչ ցարդ հրատարակուած անգլիական այդ կարգի ամսաթերթերու գինն էր երկուք ու կէս շիլլին. Սթրէնտ Մէկըզին գինն է վեց բենս միայն. Այս ինքնին յեղաշրջում մը կրնայ համարուիլ թերևս, թէեւ գիտեմ թէ նոյն գնով կարգ մը ամսագրեր կան արդէն. Զմոռնամ նաեւ յիշել թէ այս նոր ամսաթերթ պիտի ըլլայ պատկերազարդ և ի մէջ այլոց պիտի պարունակէ հետաքրքրական թարգմանութիւններ օտար հեղինակներէ. Առաջին թիւէն դատելով կարելի է ըսել առանց վախի թէ անզուգական թիւ մ'է այդ.

Անցեալ տարի այս ատեններս գրած յօդուածի մը մէջ էր գործեալ որ յիշած էի Տէյլի Կրաֆիքն. Անցեալ տարւոյ դեկտեմբեր 4 ին երեւցաւ օրական Կրաֆիքի առաջին թիւն. Ըսած եմ նոյն առթիւ թէ պատկերազարդ օրագրի մը յաջողութիւնն պիտի պարզէ Կրաֆիքի ապագայն. Այսօր սակայն տարի մը վերջը Տէյլի Կրաֆիքի «առաջին տարեդարձի թիւն» ձեռք առնելով կը տեսնենք թէ հրատարակիչն գոհ է տարուան մը փորձառութիւնէն, որ աւելի պարզ խօսքով ըսել է թէ յաջողած է առանց շինելու այդ պատկերազարդ օրագրի միջոցաւ իսկ. Այս տարուան մը միջոցին յաճախ աչքէ անցուցած եմ Տէյլի Կրաֆիքն՝ և թէև ես ալ ոմանց հետ կը խորհէի թէ օրական պատկերազարդն անյաջողութիւն մ'է, սակայն լաւագոյն դատաւորն՝ հրատարակիչն՝ հակառակն կը հաստատէ ոչ միայն բաժանորդաց թուովն այլ և աշխատակցաց անուններովն. Բանից տեսայ դիտողութիւններ ու գանգատներ Տէյլի Կրաֆիքի պատկերներուն նկատմամբ, և յիրաւի ալ երբեմն դժար էր հասկնալ առանց վերտառութեան թէ ինչ կը ներկայացնէր պատկերն, և այսպէս կարծեմ հրատարակիչն անզգալաբար զաւեշտաթերթի մը բնոյթն կուտար իր թերթի պատկերներուն. Հեռագրալուրերու և օրուան կարեւոր խնդրոց մասին պէտք է խոստովանիլ թէ Տէյլի Կրաֆիք ալ միւս օրաթերթերէ վար չէր մնար. զի յայտնի է թէ ամէնքն ալ միևնոյն գործակալութիւններէ կը ստանան գլխաւոր լուրերն և կամ թերևս բացէն բաց կ'օրինակեն իրարմէ. Գլխաւոր թերութիւն որ կը նշմարուէր թղթակցաց սակաւութիւնն էր թերևս բայց այդ ալ անշուշտ ներելի է նոր ձեռնարկի մը. Նոյն ատեն սակայն Կրանդ Ալլէնի, Ֆարրարի, Ճօն Պրրէյի և Տիկին Ֆօսէթի նման աշխատակիցներ ունեցած է. Տէյլի Կրաֆիք իր «Առաջին տարեդարձի թղթով» անցեալ տարւոյ փորձէն կատարեալապէս գոհ է ըսինք արդէն. Ապագային համար փայլուն խոստումներով (խմբագրաց առ ձեռն պաշարն) Տէյլի Կրաֆիք կը շարունակէ իր հրատարակութիւնն. Պատկերազարդ օրագրի մը հրատարակման վրայ խօսուած ատեն շատեր վախ յայտնած էին թէ պատկերներու սով պիտի քաշէ խմբագիրն. Հակառակն ապացուցուած է այժմ. Տէյլի Կրաֆիքի օրէ օր ընդունած նկարներու և գծագրութեանց թիւն այնչափ բազմաւոր է եղեր որ յաճախ ընտրութեան մասին շփոթութեան մէջ կ'իյնայ եղեր խմբագիրն.

Տէյլի Կրաֆիք իր նոր դրութեամբն (զի աշխարհի միակ պատկերազարդ օրաթերթն է կարծեմ) թղթատարական հին դրութիւն մը գործածած է անցեալ տարւոյ միջոցին. Թղթատարութեան համար գործածեր են աղաւնիներ. օրինակ մը.— Տէրպիի հռչակաւոր ձիարշաւին Տէյլի Կրաֆիքի լրաբերք իրենց հետ կը տանին աղաւնիներ. աճապարանօք թուղթի վրայ գծածներնին յաջորդաբար աղաւնիներուն վզէն կապելով թող կուտան եւ այսպէս թղթատար աղաւնիներն կէս ժամէ պակաս միջոցին տասն և վեց մղոն ճամբորդելէ վերջ կը հասնին Լոնտոն, ուրտեղ մրոտ ծխնելոյզներուն վրայ պահ մը տատանելէ վերջ կ'իջնեն իրենց բոյնն՝ Տէյլի Կրաֆիքի խմբագրատունն. Այսպէս վայրկեանէ վայրկեան ո՛չ միայն լուր այլ և ձիարշաւին գծագրութիւնն կը ստանան խմբագիրներն ի Լոնտոն. Խմբագիրն կ'ըսէ թէ աղաւնիներու գործածութիւնն իրենց համար մեծ պէտք մ'է, զի հեռագրատան միջոցաւ կրնան ղրկել բառ միայն և ոչ գծագրութիւն. Այսու աւասիկ գործ կը բացուի թէեւ այդ անմեղ արարածոց. մէկ վախ մը սակայն ունիմ թէ այսպէսով նոյն գործը մարդուն ձեռքէն առնուի. աւասիկ նոր երեւոյթ մը ընկերային խնդրին ուսումնասիրողաց համար. Բայց անցնինք այժմ և տեսնենք այս մասին թէ ի՛նչ կ'ընէ Զօրավար Պութհ.

Զօրավար Պութհի «Խաւարակուռն Անգլիա» անուն գիրքն զարմանալի յաջողութիւն մը ունեցաւ արդարեւ, որպէս արդէն համարձակած էի մարգարէանալ գիրքն ընթերցողաց ծանօթացուցած ատեն. Երկու շաբաթ առաջ հրատարակուած վաւերական ցուցակէ մը կը տեսնեմ թէ «Խաւարակուռն Անգլիա» 115 հազար հատոր արդէն իսկ սպառած է և տարակոյս չկայ թէ քիչ ատենէն և թերևս հիմայ իսկ 150,000ի կը հասնի այդ թիւն. Գրքի մը սպառումն չկրնար անշուշտ յաջողութեան արդար կշիռ մը համարուիլ ամէն պարագայի մէջ. կարծեմ սակայն թէ այս պարագայի մէջ գրքին կարեւորութիւնն է որ կ'երաշխաւորէ այսպիսի աչագին յաջողութիւն մը. Եւ այս բառերս ալ հաստատելու դժարութիւնն չունիմ բարեբաղդաբար, զի աչքիս առջեւ ունիմ «Զօրավարին առաջարկին գործնականապէս համակրողներու ստորագրութիւններն». 64,600 ոսկին արդէն իսկ ստորագրուած է. կը յիշուի անշուշտ թէ Զօրավարն խոստացած էր սկսիլ իր բարեգործական մեծ գործ երբ ձեռքն ունենար 100,000 ոսկի եւ տարեկան կարիկ եկամուտ մը ապահովեալ. Ստորագրողներու անուանց մէջ տեսնուած զանազանութիւն կը ցուցնէ պարզապէս թէ Զօրավարն գտած է համակիրներ ամէն կողմէ, մինչ իսկ չհաշուած է իր կողմն գայթակղեալ որք անհաւանելապէս կը տարբերին իր դաւանութենէն. Կարդինալ Մաննինկ, Մր. Ճօն Մորլի, Լորտ Ուոլզլի, Մանչէսթըրի եպիսկոպոսն, Մր. Պանքրոֆթ, Մր. Թօմ Մանն եւ ասոնց նման շատ մը ուրիշ նշանաւոր անձինք ամէնքն ալ յայտնած են իրենց համակրութիւն եւ հաւանութիւնն «Զօրավարին առաջարկին նկատմամբ. Այս նշանաւոր անձնաւորութեանց անուններն յիշեցի՝ ցուցնելու համար թէ անձնական համոզումներով իրարմէ անհաւանապէս տարբերողներ ալ կը հաւաքուին ու կը միանան Զօրավար Պութհի հովանւոյն ներքեւ. Ուստի եւ այժմ կէս-իրականութիւն կրնայ համարուիլ «Զօրավարին» ապագայ ծրագիրն. Զօրավարին հակառակորդներու մէջէ յիշողութեան արժանի է Բրոֆ. Հըքսլի՝ մեծանուն գիտնականն. Մեծանուն Բրոֆէսորին առարկութիւններն սակայն ուղղուած էին քրիստոնէի մը՝ անհաւատական կռուանէ. գիրք մը որ չի կրնար կարծեմ արդարացնել անաչառ քննադատ մը.

ԱՐՄԷՆ ԳՆՈՒՆԻ

Լոնտոն, 22 դեկտ.

— 141 —

ԹԵՐԹՕՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ

ԷՄԻԼ ՌԻՇՊՈՒՐ

ԽԵԼԱԳԱՐԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԹՇՆԱՄԻՆ

Կը հարցնէր ինքնին թէ ինչո՞ւ կոմսն առանձին կ'ապրէր, իր աղջիկէն հեռու, ինչո՞ւ կեղծ մայր մը տուած էր անոր և ինչո՞ւ այդ կինը տիկին Տըլօռմ կը կոչուէր. Օռօռ իրօք կը հաւատա՞ր թէ տիկին Տըլօռմ իր մայրն է. Այդ Տըլօռմ անունո՞վ էր որ կոմսը ճամբորդած էր, այդ անունո՞վ պահուած էր Քօռտըլիէռի մէջ.

Պ. տը Լասէռի ընթացքը խելքը գլուխն եղող մարդու մը ընթա՞ցք էր. Ո՛չ, անշուշտ. Բայց կոմսին նկարագիրը գիտնալով, տը Սանդաք կը կարծէր գուշակել անոր զարմանալի վարմունքին շարժառիթը.

Պ. տը Լասէռ չէր ուզեր որ կոմսուհին իր աղջիկը վերստին տեսնէր, և ամեն միջոց ի գործ կը դնէր ի դերեւ հանելու համար այն ճանբերը զորս կ'ընէր նա զայն չէր կրնար տալ դերականին այս ընթացքին.

Շարունակելով խորհիլ, կ'ըսէր ինքնիրեն.

—Վէռվէնի մարքիզն իմս է, իմ վերջին ապաւէնս է, չեմ ուզեր որ փախցնեմ զայն. Ասիկա անխուսափելի է, եթէ Օռօռին դէմն ելնէ և վայրկեան մը խօսի անոր հետ. Անշուշտ Լասէռի կոմսին հարստութիւնը գոնէ հաւասար է նախկին ոճրագործին հարստութեան, որովհետեւ տասնեւվեց տարիէ ի վեր շատ մը խնայողութիւններ ըրած ըլլալու է. բայց եթէ Ատռիէն անոր փեսայն ըլլայ, իշխանութիւնս պիտի կորսնցնեմ իր վրայ, և իր ջուրերուն մէջ այլ ևս պիտի չկրնամ լողալ. Ո՛չ, ո՛չ, այս այսպէս չըլլար. Օրիորդ Լաթասա Վէռվէնի մարքիզուհի պիտի ըլլայ. ասիկա հարկաւո՞ր է. Արդէն ես կարգադրեցի այս գործն, ես յառաջ քալեցի Ատռիէնին համար, նա չկրնար այլ եւս յետս ընկրկիլ. Ուրեմն մէկ կողմէ պէտք է որ փութացնեմ ամուսնութիւնն, և միւս կողմէ արգիլեմ մարքիզին Օռօռը տեսնելու.

Սակայն դերականին մաքէն չէին ելներ Պ. տը Լասէռ և իր աղջիկը. Տարօրինակ կացութիւն մըն էր այդ զոր կը բարինէր. Ձե՞ր ըններ, որուն խորը կը պրպտէր. Ինքն օգնել կրնար ազկից օգուտ մը քաղել. Իրեն օգնութեան կոչեց իր երեւակայութիւնն որ չարութեան համար միշտ արթուն էր. Այն ատեն իր գրգռեալ ուղեղին մէջ գաղափարներու խռովք մը տեղի ունեցաւ.

—Ի՛նչ աղուոր դեր կ'ըլլար իմ խաղալիքիս, մրմնջեց. Բայց պէտք էր այն ատեն կոմսուհին գտնել. Ուր փնտռեմ զայն. Այսչափ ատենէ ի վեր ի՛նչ եղաւ. Ո՛չ, ըսաւ, գլուխը ցնցելով, առանց անոր բան մը չեմ կրնար ընել... Եւ սակայն...

Իր խորհրդածութեանց մէջ ինկաւ վերստին.

Վայրկեան մը վերջն ոտքի ելաւ և զանգակի մը չուանը քաշեց.

—Հիմակուհիմայ, ըսաւ խուլ ձայնով մը, որովհետեւ չեմ գիտեր ինչ կրնայ պատահիլ, պէտք է պատրաստ ըլլալ ամեն բանի.

Լօռի սենեակը մտաւ.

—Զի՞ս կանչեցիք, ըսաւ.

—Այո, կրնա՞մ վստահիլ վրադ.

—Տէր ողորմեա, դուք չէ՞ք գիտեր, պատասխանեց ծառայն գլուխը վեր առնելով.

—Խնդիրն հոն է որ ժանգոտած չըլլաս իմ ծառայութեանս մտնելէդ ի վեր.

—Կրնաք փորձել.

—Իմ դիտաւորութիւնս ալ այդ է.

—Ի՞նչ է ընելիքս.

Նախ ապացուցանել ինձ քու ճարտարութիւնդ, մինչև որ անձնուիրութեանդ ապացոյցը տաս.

Լօռի սկսաւ խնդալ.

—Կ'երեւի թէ, պատասխանեց, տէրս տեսակ մը բաներու մէջ իմ ունեցած ճարպիկութեանս չհաւատար. այս պատճառաւ է անշուշտ որ յաճախ հոս կու գայ Կասսիոս կոչուած անձը.

մարդը գործածեցի որովհետեւ քեզ աւելի ծանր գործի մը պահած էի. Հիմայ, մտիկ ըրէ.

—Ականջս ձեզի է.

—Գիտես որ բոլորովին անկարօտ եմ սենեկապանի.

—Կը հասկնամ. պարոն դերականը զիս ճամբու կը դնէ.

—Բան մըն ալ չես հասկցեր. Ուրիշ պաշտօն մը պիտի տամ քեզ.

—Ի՞նչ պաշտօն.

—Ժամանակաւ ունեցած պաշտօնդ. Նորէն կառապան պիտի ըլլաս.

—Պարոն դերականը ձի մը և կա՞ռք պիտի գնէ.

—Մտիկ ըրէ, աւանա՛կ, եթէ հասկընալ կ'ուզես.

—Տէրս իրաւունք ունի.

—Զքեզ աւանա՞կ կոչելու.

—Ատիկա ալ անուն մըն է, պարոն. ալ բանի մը չեմ ծառայեր. Ուրեմն կառապան կ'ըլլամ նորէն.

—Մինչեւ ժամանակ մը պէտք է որ ազնուական տան մը կառապան ձեւանաս որ գործէ քաշուած է և իւր խնայողութեանց հասոյթներովը դիւրակեցիկ կեանք մը կը վարէ.

—Չեմ կրնար այդ դերը կատարել.

—Ինչո՞ւ.

—Որովհետեւ խնայողութիւն բնաւ ըրած չըլլալով, ձեր բառերն պէս հասոյթ չունիմ.

—Հասկցայ, ըսաւ դերականը ժպտելով, բայց տասը Փրանքի ծախք պիտի ունենաս.

...ռապանի տիպար մը պիտի ըլլամ. Հասոյթս ի՞նչպէս պիտի գործածեմ.

—Ուզածիդ պէս.

—Ասիկա կը կրկնապատկէ անոր արժէքը. Հասութառուի արհեստին համն առնելու շատ հետաքրքիր եմ, և տիրոջս տալիք հրահանգներուն կը սպասեմ.

—Կարծեմ մտքէդ չես անցըներ որ իմ բոլոր ծրագիրներս քեզ պիտի յայտնեմ. Արդէն ամեն բան դեռ ուրուագծի վիճակի մէջ է, և ես իսկ չեմ գիտեր թէ այս ինչ բանը պիտի ընեմ, այն ինչը պիտի չընեմ. Ուրեմն հակառակ քու վրայ ունեցած վստահութեանս, իմ դիտաւորութիւններս և ոչ մէկը քեզ կ'իմացնեմ. Կը բաւէ որ գիտնաս թէ քու հարստանալուդ համար լրջօրէն պիտի աշխատիմ և իմ կացութեանս բարձրացման համար, որովհետեւ մէկ հարուածով կրնանք մէկ քանի միլիոն վաստկիլ. Նախ և առաջ պէտք է ճարտարութիւն ու հնարագիտութիւն, և ապա յանդգնութիւն, համարձակութիւն.

—Եւ վտանգ մը չկա՞յ.

Դերականը ուսերը թօթվեց.

—Մարդ միշտ վտանգի մէջ է, պատասխանեց, բայց միայն անճարակներն, ապուշներն և վախկոտներն են որ կը բռնուին. Եթէ միաբանէն փախած միջոցիդ վախ զգայիր, հիմայ ո՞ւր պիտի ըլլայիր. Կամ Քալէտոնիա կամ Պրէսդ.

—Տէր, ճարպիկութիւն և յանդգնութիւն պիտի ունենամ, և պիտի չդողամ.

—Աղէկ, աղէկ. Քիչ մը վերջը, նա-

...կից մէջ կը դնես ու կը մեկնիս. տասը ոսկի պիտի տամ քեզ.

—Ո՞ւր պիտի երթամ.

—Տեղ մը գլուխդ խոթէ, Հօսման պուլվարին մօտերը, Թէռնի մէջ օրինակի համար.

—Ինչո՞ւ այդ կողմը.

—Սպասէ՛, հիմայ կ'իմանաս. Գործէ քաշուած կառապանի դերդ լաւ խաղալու համար, պէտք եղածին պէս գլուխդ պիտի շտկես.

—Այդ մասին հանգիստ եղէք, երբոր անանկ մը պիտի ծեփեմ որ մարդ չպիտի ճանչնայ զիս. Բանի մը հատ կեղծամ պահած ունիմ քովս.

—Հիմայ, մտիկ ըրէ. Հօսման պուլվարին 218 թիւ տունը կը բնակի, իր դստեր հետ որ տասնեւեօթ տասնեւութ տարեկան սիրուն աղջիկ մըն է, տիկին մը որ տիկին Տըլօռմ կը կոչուի. Այս տիկին Տըլօռմը կ'երեւի թէ շատ հարուստ է. Շատ մը ծառաներ ունի, ի մէջ այլոց կառապան մը. Այդ կառապանին անունը չեմ գիտեր. բայց դուն կրնաս դիւրաւ զայդ իմանալ. Այդ մարդուն հետ է գործդ. Հարկաւ պարապ ժամանակներ ունենալով եւ իր ախոռին մէջ միս մինակ նեղանալով, թաղին գինետուններ կը յաճախէ. Առանց գինով մը ըլլալու, կը սիրէ բաժակ և խաղի հիւթը զուարթ ընկերութեան մը մէջ առնել. Շատ բնական կերպով մը իրեն հետ կը ծանօթանաս այդ գինետան մէջ. Շիշ մը գինի կը հրամցնես իրեն և մէկտեղ կը խմէք.